

ГРАМАТИКА. ЛІНГВОСТИЛІСТИКА.

УДК 811.161.2'366.587

DOI: 10.31651/2226-4388-2022-33-85-92

КЛАСТЕРНЕ ВИДОВЕ ПАРТНЕРСТВО В АСПЕКТУАЛЬНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА

*М. І. Калько, доктор філологічних наук, професор кафедри українського мовознавства і
прикладної лінгвістики Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна)*

e-mail: mkalko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6042-4436>

*В. В. Калько, доктор філологічних наук, професор кафедри українського мовознавства і
прикладної лінгвістики Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна)*

e-mail: mkalko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9394-1664>

У статті набула розвитку концепція Лаури Янди шляхом долучення до неї матеріалу імперфективних видових партнерів, що вможливило висновок про те, що будь-яке полісемічне дієслово (а дієслова здебільшого багатозначні) потенційно є видовим кластером, тобто інтеграцією щонайменше трьох аспектуально взаємопов'язаних, але різних за видовим статусом та видовою поведінкою ЛСВ дієслова. Мета дослідження – розширити обсяг поняття «видовий кластер», довести потенційну відкритість дієслова до кластерного партнерства та встановити типологію видових кластерів в аспектуальній системі сучасної української мови.

Виокремлено основні типи видових кластерів: 1) полікатегорійний кластер як інтеграція імперфективів-корелятивів та імперфективів-ізолятивів; 2) поліпрефіксальний кластер як інтеграція імперфективів-корелятивів та різнопредфіксних перфективів-корелятивів; 3) біімперфективний кластер як інтеграція безпредфіксного та префіксального імперфективів-корелятивів зі спільним для них перфективом-корелятивом (традиційні «видові трійки»); 4) перфективно-суплетивний кластер як інтеграція імперфектива-корелятива, з одного боку, із префіксальним перфективом-корелятивом, а з іншого – з перфективом-суплетивом; 5) комбінований кластер як інтеграція двох чи кількох названих вище кластерів.

Ключові слова: вид, аспектуальність, аспектуальний клас, полікатегорійність, видовий кластер, перфектив, імперфектив, корелятив, ізолятив.

Актуальність. Загальновідомо, що категорія виду серед основних граматичних категорій дієслова є чи не найскладнішою та найдискусійнішою. Її називають «легендарною», «фатальною», «ареною боротьби лексики й граматики», порівнюють зі «складним клубком питань», «густим лісом проблем».

Незгасна зацікавленість дослідженнями аспектуальності й виду призвела до формування окремої лінгвістичної царини – аспектології, заснування аспектологічного колоквиуму під керівництвом одного з провідних славістів – краківського професора С. Кароляка, зафундування комісії з аспектології Міжнародного комітету славістів, яка регулярно проводить міжнародні аспектологічні конференції, про масштаб яких свідчить, скажімо, конференція, що проходила 13 – 15 листопада 2015 року в університеті Кіото Сангьо, у якій узяли участь аспектологи з 17 країн світу, зокрема й з України.

В аспектології час від часу відбуваються своєрідні революційні спалахи наукової думки. У середині минулого століття це було відкриття аспектуальних класів З. Вендлером [1]. За останні п'ятнадцять років у світовій аспектології з'явилося кілька нових ідей стосовно феномену слов'янського виду. Новим відкриттям у царині аспектологічної думки, останнім словом науки про вид одноставно називають результати

досліджень Лаури Янди, без звертання до яких нині навряд чи може обійтися серйозне аспектологічне дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Л. Янда – доктор, професор російської лінгвістики Університету Тромсьо (Норвегія), співробітник Центру слов'янських, євразійських і східноєвропейських досліджень Університету Північної Кароліни в Чапел-Хілл (США). Вона автор когнітивної моделі виду, ґрунтованої на гіпотезі про існування аналогії між значеннями категорії виду й деякими засадничими елементами людського сенсорного досвіду щодо сприймання довколишнього світу, а саме: дієслова недоконаного виду схожі на рідкі чи сипучі речовини, а дієслова доконаного виду – на тверді предмети. Л. Янда випрацювала цю концепцію упродовж першого десятиліття нинішнього століття, зокрема й силами керованого нею дослідницького колективу, що відображено в цілій низці публікацій ([2; 3; 4; 5; 6; 7]).

Група дослідників під керівництвом Л. Янди здійснила спробу укласти повний перелік префіксальних видових пар. Створений нею ресурс, що містить базу даних «природних перфективів» – Exploring Emptiness (<http://emptyprefixes.uit.no>), – це, по суті, перший у славістиці словник перфективних видових пар.

У програмній статті Л. Янда запропонувала відмовитися від традиційного поняття видових пар на тій підставі, що дієслова в російській мові згруповані не в пари, а в «пучки», або «кластери», тобто групи дієслів, пов'язаних відношеннями префіксації-перфективації та імперфективації [2, с. 609]. Аспектологічні студії Л. Янди, зокрема в аспекті критики поняття «видова пара» й заміна його на поняття «видовий кластер», викликало такий науковий резонанс, що троє відомих аспектологів – А. Залізняк, І. Мікаелян та О. Шмельов – навіть опублікували 2015 року книгу «Русская аспектология: В защиту видовой пары», що містить елементи полеміки з альтернативною теорією виду, випрацьованою в роботах Л. Янди і її колег.

Згідно з обговорюваною моделлю аспектуальних кластерів, простий імперфектив – це «речовина», а префікс – певна «форма», у яку ця речовина може бути вміщена, утворюючи «твердий предмет», тобто дієслово доконаного виду – в цьому полягає процес префіксації-перфективації. «Сипуча речовина», тобто певний тип процесу, детермінований простим імперфективом – це «лексичне значення»: *бити, в'язати, ламати, різати, рвати* тощо – це все різні «речовини». Різні префікси надають йому різну «форму», специфікують значення вихідного дієслова. Отже, Л. Янда проводить аналогію з матеріальним сенсорним світом: як між типом речовини й формою, у яку вона може бути поміщена: префікси-перфективатори поводяться як «аспектуальні класифікатори», тобто надають певної форми вихідному дифузному процесові, пор.: *в'язати – зв'язати, зав'язати, пов'язати, прив'язати*. Завдяки визнанню Л. Яндою префіксів видовими класифікаторами типологічне підтвердження отримала аспектуально вагома гіпотеза М. Вея і К. ван Схоневельда [8], згідно з якою префікси не є «пустими», а, навпроти, мають семантичний перетин із дієсловами. Це дає ключ до розуміння системи видових класифікаторів: її призначення полягає в тому, щоб перетворювати аморфні стани й дії в дискретні події.

У полі зору Лори Янди перебувають і біімперфективні «видові трійки», де вторинний імперфектив успішно конкурує з безпрефіксним імперфективом; їх дослідження дає шанс зрозуміти, яка насправді досконала й логічна система дієслівної семантики притаманна слов'янським мовам, зокрема й українській.

У своїх роботах Л. Янда часто протиставляє когнітивний підхід і «традиційну лінгвістику», куди потрапляють усі дослідники, які не працюють у руслі когнітивної школи в загальному сенсі. Водночас деякі підходи, застосовувані в когнітивній лінгвістиці, за своєю суттю досить близькі до «традиційних». З огляду на це найбільш продуктивною є настанова на максимальну інтеграцію результатів досліджень, виконаних із різних методологічних позицій та описаних засобами різних метамов.

Мета статті – розширити обсяг поняття «видовий кластер», довести потенційну відкритість дієслова до кластерного партнерства та встановити типологію видових кластерів в аспектуальній системі сучасної української мови.

Матеріали і методи дослідження. Джерелами фактичного матеріалу слугували тлумачні словники сучасної української мови та твори українських письменників. У процесі дослідження використано комплексну аспектологічну діагностику [9, с. 113–171].

Результати дослідження та їх обговорення. Оскільки Л. Янда працювала з перфективними парами, то і її кластери стосуються лише префіксальних видових партнерів. За концепцією дослідниці, видовий кластер складається з вихідного імперфектива (первісного НСВ1), напр.: *колоти* і чотирьох типів перфективів: а) природного, напр.: *розколоти*, б) спеціалізованого, напр.: *відколоти*; в) комплексного: *переколоти* (всіх); г) одноактного, напр.: *кольнути*.

Узявши за основу яндівське поняття кластера, ми розширюємо його на весь масив дієслів, долучаючи до префіксації-перфективації і царину імперфективації та суплетивації. Отже, як у контексті нашої розвідки інтерпретовано кластер? Логічним підґрунтям спеціалізації терміна є загальна дефініція за даними словників іншомовних слів, зокрема і: кластер (англ. *cluster* «пучок, жмуток, гроно») – сукупність об'єднаних за спільною ознакою кількох елементів. Своєю чергою, за даними тлумачних словників, пучок, жмуток – кілька однорідних предметів, зв'язаних разом. Зі свого боку, кілька – невизначена мала кількість: у межах від трьох до десяти. Отже, кластер в аспектологічному сенсі – це інтеграція мінімум трьох аспектуально взаємопов'язаних, але різних за видовим статусом та видовою поведінкою ЛСВ дієслова.

Комплексна аспектологічна діагностика дієслівного масиву сучасної української мови засвідчує, що дієслова загалом відкриті для кластерного партнерства, адже навіть еталонне видове партнерство *робити* vs *зробити* є кластерним, оскільки це інтеграція різних за аспектуальною поведінкою та аспектуальним статусом ЛСВ (ілюстративно обмежимося необхідним для визнання кластерності мінімумом – трьома): а) імперфектив-корелятив *робити* «виконувати, здійснювати те, що виражено іменником»: *Василь знав, що старого Власова не буде дома, – він... робив ревізію* (Панас Мирний); б) перфектив-корелятив *зробити* «виконати, здійснити те, що виражено іменником»: – *А ви ревізію зробіть, – порадив Федір Іванович* (А. Головка); в) імперфектив-ізолятив (ізолят – термін Л. Янди [4, с. 204] на позначення *perfectiva tantum* та *imperfectiva tantum*) «займатися якою-небудь, переважно фізичною, працею; працювати»: *На дерево дивись, як родить, а на чоловіка, як робить* (Українське прислів'я).

Із погляду виявлення кластерного видового партнерства особливої уваги заслуговують безпрефіксні імперфективи з дифузною семантикою (*бити, в'язати, драти, колоти, крутити, ламати, палити, рвати, різати, рубати* тощо). Це засвідчує, зокрема, дослідження мотиваційної співвідносності та префіксальної дивергенції дієслова *різати* в роботі С. Соколової [10, с. 45–49, 55–61]. Комплексна аспектологічна діагностика таких дієслів дає змогу виявити всі тонкощі кластерного видового партнерства дієслівного полісеманта. Зокрема, дієслова постають як «поліпрефіксальні» [11, с. 75] корелятивні комплекси, до складу яких, з одного боку, належать безпрефіксні імперфективи з дифузною семантикою, що вможлиблює їхню корелятивну видову співвіднесеність із кількома префіксальними перфективами, які, зі свого боку, корелюють зі вторинними імперфективами. У таких дієсловах маємо комбінований кластер, складниками якого є: 1) полікатегорійний кластер як інтеграція імперфективів-корелятивів та імперфективів-ізолятивів; 2) поліпрефіксальний кластер як інтеграція імперфективів-корелятивів та різнопрефіксних перфективів-корелятивів; 3) біімперфективний кластер як інтеграція безпрефіксного та префіксального імперфективів-корелятивів зі спільним для них перфективом-корелятивом (традиційна «видова трійка»); 4) перфективно-суплетивний кластер як інтеграція імперфектива-корелятива, з одного боку, із префіксальним перфективом-корелятивом, а з іншого – з перфективом-суплетивом.

Перший тип. Полікатегорійний кластер як інтеграція імперфективів-корелятивів та імперфективів-ізолятивів виникає на ґрунті поєднання в одній багатозначній дієслівній лексемі ЛСВ-імперфективів, одні з яких мають, а інші не мають перфективних видових партнерів, що зумовлено їхньою полікатегорійністю як належністю до різних аспектуальних класів, тобто це поєднання в одній дієслівній вокабулі імперфективів-корелятивів та імперфективів-ізолятивів, або ж традиційних *imperfektiva tantum*. Наприклад, ЛСВ *ламати* «розділяти щось на частини або відділяти частини чого-небудь; руйнувати що-небудь» належить до аспектуального класу термінативів, що вможливує його видове партнерство з *поламати*: *Вітер в гаї нагинає Лозу і тополю, Лама дуба, котить полем Перекотиполе* (Т. Шевченко) vs *поламати*: *Зашуміло в полі, вихор пролетів, Поламав три дуби – велетнів лісів* (Олександр Олесь).

Унаслідок пропозиційного зсуву – опущення прямого додатка – перехідне дієслово *ламати* набуває ознак псевдонеперехідного, або дієслова з нульовою перехідністю, що зумовлює його перекатегоризацію з термінативного значення в активітивне, а отже, й утрату суто видового партнерства, напр.: *Це плуг, що його рухають мільйони мускулястих рук, вітер, що «рве, ламає, з землі виринає», космічний оркестр революції* (Із часопису).

Незрідка термінатив *ламати*, що виражає здійснення конкретного (здебільшого фізичного, пов'язаного з певним різновидом трудової діяльності) процесу, спрямованого на створення чи перетворення матеріального об'єкта, зазнає перекатегоризації в активітивне зі значенням «бути зайнятим здійсненням конкретного (переважно фізичного, пов'язаного з одним із виявів трудової діяльності) процесу безвідносно до його результату»: *Підігнувши під себе ноги, сопучи і підморгуючи, Валя висиджував у майстерні Палацу до самого вечора, майстрував, ламав, переробляв готове, доки сторожиха змушена була нагадати, що пора вже йому збиратися додому* (Олесь Гончар). У цьому разі перед нами – різна мовна інтерпретація того самого екстралінгвального факту. Семантика термінативів є адекватною реальній ситуації, оскільки називає всіх її учасників, реальна ж ситуація, відображувана активітивами, зазнає певної корекції з боку мовних засобів – абсолютивне вживання перехідного дієслова трансформує трикомпонентну «за природою» ситуацію у двоконпонентну синтаксичну модель: Nnom –Vf. Отже, неназивання одного з учасників ситуації засвідчує реалізацію іншого ЛСВ. На жаль, словозначення «бути зайнятим чим-небудь» виокремлено в одинадцятитомному «Словнику української мови» лише в деяких дієслів як відтінок.

Один ЛСВ полісеманта *ламати* «викликати хворобливе відчуття ломоти» (як у перехідному, так і в неперехідному варіантах), відображаючи актуальний стан, належить до стативів, що позбавляє його можливості мати суто видового партнера. Стативному ЛСВ не притаманна прогресивна функція, натомість властива актуально-статальна – конкретно-видове значення «вияв стану в сучасний для спостерігача часовий інтервал чи момент», пор.: *Він засів у своєму бліндажі і весь день не виходив на білий світ. Його «ламало й морозило»* (Олесь Гончар); *Ориця батькові не перечила, бо знала, що хоч як він її любить, але супротиву не стерпить. Чула тільки, що щось її в горлі скобоче, щось губи ламає і в очах палить* (Б. Лепкий); *Він відчув, що тиф ламає його на всі боки, дихати важко, в голові стукотять молотки* (Олесь Гончар).

До релятивів, що позбавлені видового й акціонального партнерства та прогресивного значення, належить не зафіксована в одинадцятитомному «Словнику української мови» «географічний» ЛСВ *ламати*, що позначає просторові відношення: розташування в просторі одного матеріального об'єкта стосовно іншого. Специфіка релятивного ЛСВ унеможливує будь-яке партнерство, а серед функцій передбачає здебільшого гномічну як конкретно-видове значення недоконаного виду в контексті теперішнього позачасового (атемпорального), напр.: *Рушив у бік густих заростей, які ламали рівну лінію дерев, що стояли уздовж берега озера* (К. Лоумер).

До аспектуального класу евентивів дієслово *ламати* належить, функціонуючи з лексикографічно не виокремленим значенням, що відображає непрогнозовану,

несподівану, небажану подію («випадок», «пригоду» тощо) Означаючи цілеспрямовану фізичну дію, спрямовану з боку суб'єкта на порушення цілісності чи первісного стану чого-небудь, дієслово *ламати* є термінативом, що передбачає наявність суто видового партнера *зламати* та прогресивну функцію, актуалізовану в контексті актуальної тривалості (що він робить у цей момент часу?). Пейоративна ж подія, суть якої – нецілеспрямований, несподіваний, непрогнозований, непередбачуваний чи небажаний для суб'єкта наслідок його діяльності, вимагає евентивного формату, який передбачає видове партнерство з імперфективом, але заперечує його вживання в контексті актуальної тривалості, проте вможливорює контекст ітеративності. Як і термінативи, евентиви належать до парновидових дієслів, але їхня парновидовість має інший характер: термінативне партнерство як у мовному, так і в когнітивному аспекті є гетерогенним: імперфективи означають подієспрямований процес, а перфективи – подію як неодмінне його завершення, повну реалізацію стосовно своєї внутрішньої межі. Евентивне ж партнерство в мовному плані – гетерогенне, а в когнітивному – гомогенне: як перфективи, так й імперфективи позначають подію, пор.: термінативи *ламати* (процес) vs *зламати* (подія): *Він бив машину що було сили, ...крутив головки гайкам і ламав все, що вдавалось зламати* (М. Коцюбинський) та евентиви *ламати* (подія) vs *зламати* (подія): *Досліджував ландшафт і природні умови Запорозького краю, перепливав на дубах Дніпрові пороги, неодноразово ламав руку, тонув у Дніпрі, був засипаний землею в кургані* (А. Парамонов) vs *Він торік зламав руку на лижній трасі* (М. Дяченко). Отже, термінативам властиве суто видове партнерство, а евентивам – функційно-видове.

Другий тип. Поліпрефіксальний кластер як інтеграція імперфективів-корелятивів та різнопрефіксних перфективів-корелятивів виникає на ґрунті поєднання ЛСВ-імперфективів, що мають різнопрефіксних перфективних партнерів – членів традиційних видових пар, які, за нашою концепцією, є одним із різновидів видового партнерства. Наприклад: а) *бити* vs *побити* «розбивати vs розбити, розколювати vs розколоти на шматки»: *Шибки б'є* [бешкетник], *двері ламає* (Ю. Яновський) vs – *Одчини, бо вікна поб'ю!* – *репетував Кайдаш і лупив у двері ногою* (Іван Нечуй-Левицький); б) *бити* vs *пробити* «ударами або дзвоном позначати vs позначити час (про годинник тощо)»: *Годинник б'є північ, а незграбний камердинер розсипає на сходах свої шмати шинки й солонини* (А. Татаренко) vs *Годинник пробив дев'яту. Роботу майже закінчено* (Ю. Яновський); в) *бити* vs *забити*: *бити*, недок.: «полюючи, забивати дичину; убивати на м'ясо (на бойні, під час полювання тощо – тварин)»: *Більше всього промишляв [Денис] полюванням. Літом бив качок, зимою зайців* (Григорій Тютюнник) vs *забити*, док.: – *Ех, шкода!* – *зітхнув Рудик. – Якби можна, забив би я оце парочку диких гусей та засмажив на маслі* (М. Коцюбинський); г) *бити* vs *пробити*: *бити*, недок.: «ударяючи по чому-небудь, робити отвір, заглибину тощо»: *На Дону хтось б'є ломом лід, мабуть, вирубує ополонку для худоби* (Григорій Тютюнник) vs *пробити*, док.: *Лід пружно вгинався під натиском весла, потім різко й лунко тріскався, наче скляна шибка ... нахилився вперед і пробив держаком кригу* (Е. Гемінгвей, пер. К. Сухенко); г) *бити* vs *розбити*: *бити*, недок.: «розколювати на шматки»: *Сухо кайло б'є блискучий антрацит...* (В. Сосюра) vs *розбити*, док.: *Тернів ярмо й сваволю ... І гнівно враз розбив граніт* (Олександр Олесь); д) *бити* vs *убити*: *бити*, недок.: «полюючи, забивати дичину»: *Треба брати набої, набиті різнокаліберним шротом, щоб було чим бити і бекаса, і тигра* (Остап Вишня) vs *убити*, док.: *Я убив тоді п'ятого тигра і врятував тобі життя* (О. Довженко).

Третій тип. Біімперфективний кластер як інтеграція безпрефіксного та префіксального імперфективів-корелятивів зі спільним для них перфективом-корелятивом (традиційна «видова трійка») наповнюють дієслівні ЛСВ, що належать до біімперфективних видових трійок, перфективи яких перебувають у відношенні суто видового партнерства з двома синонімічними імперфективами: з одного боку, безпрефіксним, від якого вони утворені, а з іншого – із суфіксальним дериватом, утвореним від них унаслідок вторинної імперфективації, напр.: а) *ламати* vs *переламати*

vs переламувати: ламати «ділити, роз'єднувати на частини»: Лісовик (тупає зо злості ногою і ламає з тріском свого цінка) (Леся Українка) vs переламати: Льонька перехопив вудку двома руками, а тоді – р-раз! – і переламав її об коліно (А. Кокотюха) vs переламувати: Макс підіймає з землі сухий пруттик, переламує на колінці й усе-таки мовчить та посміхається (В. Винниченко); б) бити vs убити vs убивати: бити, недок.: «позбавляти життя (ударом чого-небудь, вогнепальною або холодною зброєю тощо)»: З лука бив на льоту птаха, а списом пронизував тарпана чи сайгака наскрізь (В. Малик) vs убити, док.: ...я вбив зайця одною дробиною (Григорій Тютюнник) vs убивати, недок.: Зробити це доведеться для краси стилю, як для більшої правди, бо він же качок убивав, а не вони його (О. Довженко); в) рвати vs зірвати vs зривати: рвати «відокремлювати, відділяючи від стебла, кореня; обламувати, ламати стебла; зривати» vs зірвати: – Зачекайте, – сказала вона. – Я зірву вам вишень. – Скочила з доріжки і стала рвати обома руками (Б. Харчук) vs зривати: Я машинально зриваю цвіт яблуні і прикладаю холодну од роси квітку до лица (М. Коцюбинський).

Четвертий тип. Перфективно-суплетивний кластер як інтеграція імперфектива-корелятива, з одного боку, із префіксальним перфективом-корелятивом, а з іншого – з перфективом-суплетивом. З огляду на виокремлення цього кластера варто відзначити диференціацію термінативів на тотиви, що позначають одномоментне здійснення процесу, та пантиви, які відображають його поступову реалізацію. Це залежить як від внутрішнього контексту (аспектуально вагомого лексичного значення), так і зовнішнього (наявності аспектуально значущих синтаксем, переважно адвербіальних), пор.: бити-пантив: Тільки що за нон-фігуративи його перед тим довго били, і йому пора було визначатися (О. Забужко) і бити-тотив: Але в ту саме мить він б'є мене ще раз у лице та з неймовірною силою накидається на мене (У. Самчук). Якщо пантивний ЛСВ має перфективного видового партнера побити «ударами завдавати vs завдати болю та ушкоджень кому-небудь»: Товпи католиків, під'юджені ксьондзами, вривалися до храму під час служби і били й убивали людей; коли в Луцьку в 1634 році католики ринули на православний монастир, побили й покалічили ченців, учителів, учеників, пограбували касу і все церковне добро понищили, порозганяли убогих і калік (Г. Хоткевич), то специфікою тотивного ЛСВ дієслова бити є суплетивне видове партнерство з ЛСВ ударити «учинити удар, удари; бити», пор.: Але в ту саме мить він ударив мене ще раз у лице та з неймовірною силою накинувся на мене (Із часопису).

Цей тип притаманний не лише дієсловам із дифузним значенням, а й деяким іншим, яким притаманна суплетивна видова співвіднесеність, пор.: ловити vs зловити: А поки що – ні провітку, ні дня. Світ мене ловить, ловить... доганя! (Л. Костенко) vs Цар Плаксії видав наказ зловити дядька Лоскотона. Але люди переховували його. Та одного разу віроломний, як змія, капітан Плаксія Макака зловив його (В. Симоненко) і ловити vs піймати, спіймати: Вже вся шляхетська околиця знай радіє, що Саву піймали, а хлопці похнюпили носи і посмирніли (Іван Карпенко-Карий); Світ ловив мене, та не спіймав (Г. Сковорода).

Отже, розвиток концепції Л. Янди, долучення до неї матеріалу імперфективних видових партнерів, уможливило висновок про те, що будь-яке полісемічне дієслово (а дієслова здебільшого багатозначні) потенційно є видовим кластером, тобто інтеграцією щонайменше трьох аспектуально взаємопов'язаних, але різних за видовим статусом та видовою поведінкою ЛСВ дієслова, який може мати такі основні вияви: 1) полікатегорійний кластер як інтеграція імперфективів-корелятивів та імперфективів-ізолятивів; 2) поліпрефіксальний кластер як інтеграція імперфективів-корелятивів та різнопрефіксних перфективів-корелятивів; 3) біімперфективний кластер як інтеграція безпрефіксного та префіксального імперфективів-корелятивів зі спільним для них перфективом-корелятивом (традиційні «видові трійки»); 4) перфективно-суплетивний кластер як інтеграція імперфектива-корелятива, з одного боку, із префіксальним перфективом-корелятивом, а з іншого – з перфективом-суплетивом; 5) комбінований кластер як інтеграція двох чи кількох названих вище кластерів.

Подальше дослідження видових кластерів передбачає розширення цього поняття до «аспектуальних кластерів», до складу яких належать не лише видові (за концепцією Л. Янди, природні перфективи), а й аціональні партнери (партнери за родами, чи способами дієслівної дії), які, за концепцією Л. Янди, належать до комплексних та одноактних перфективів).

Список використаної літератури

1. Vendler Z. Verbs and times. *The Philosophical Review*. 1957. № 66. С. 143–160.
2. Janda L. A. Aspectual Clusters of Russian verbs. *Studies in Language*. 2007. № 31/3. С. 607–648.
3. Janda L. A., Korba J. Beyond the pair: Aspectual clusters for learners of Russian. *Slavic and East European Journal*. 2008. № 52. С. 254–270.
4. Janda L. A., Lyashevskaya O. Aspectual pairs in the Russian National Corpus. *Scando-Slavica*. 2011. № 57. 2. С. 201–215.
5. Janda L. A., Lyashevskaya O. Prefix variation as a challenge to Russian aspectual pairs: are завязнуть and увязнуть ‘get stuck’ the same or different? *Russian Linguistics*. 2011. № 35. 2. С. 147–167.
6. Янда Л. А. Русские приставки как система глагольных классификаторов. *Вопросы языкознания*. 2012. № 6. С. 3–47.
7. Janda L. A., Endresen A., Kuznetsova J., Lyashevskaya O., Makarova A., Nessel T., Sokolova S. Why Russian aspectual prefixes aren't empty. Prefixes as verb classifiers. Bloomington: Slavica Publishers Indiana University, 2013. 222 p.
8. Vey M. Les préverbes ‘vides’ en tçèque moderne. *Revue des études slaves*. 1952. № 29. С. 82–107.
9. Калько М. І. Аспектуальність: категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2013. 487 с.
10. Соколова С. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. Київ: Наукова думка, 2003. 284 с.
11. Ясаи Л. О принципах выделения видовой пары в русском языке. *Вопросы языкознания*. 1997. № 4. С. 70–84.

References

1. Vendler, Z. (1957). Verbs and times. In : *The Philosophical Review*. 66, 143–160 (in Eng.).
2. Janda, L. A. (2007). Aspectual Clusters of Russian verbs. In: *Studies in Language*, 31/3, 607–648 (in Eng.).
3. Janda, L. A. & Korba, J. (2008). Beyond the pair: Aspectual clusters for learners of Russian. In: *Slavic and East European Journal*, 52, 254–270 (in Eng.).
4. Janda, L. A., & Lyashevskaya, O. (2011). Aspectual pairs in the Russian National Corpus. In: *Scando-Slavica*, 57, 2, 201–215 (in Eng.).
5. Janda, L. A. & Lyashevskaya, O. (2011). Prefix variation as a challenge to Russian aspectual pairs: are завязнуть and увязнуть ‘get stuck’ the same or different? In: *Russian Linguistics*, 35, 2, 147–167 (in Eng.).
6. Janda, L. A. (2012). Russkiye pristavki kak sistema glagolnykh klassifikatorov [Russian prefixes as a system of verb classifiers]. In: *Voprosy yazykoznaneya [Questions of linguistics]*, 6, 3–47 (in Russ.).
7. Janda, L. A., Endresen, A., Kuznetsova, J., Lyashevskaya, O., Makarova, A., Nessel, T. & Sokolova, S. (2013). Why Russian aspectual prefixes aren't empty. Prefixes as verb classifiers. Bloomington: Slavica Publishers Indiana University, 222 (in Eng.).
8. Vey, M. (1952). Les préverbes ‘vides’ en tçèque moderne. In : *Revue des études slaves*, 29, 82–107 (in Fre.).
14. Kalko, M. I. (2013). Aspektualnist: katehoryzatsiya, klasyfikatsiya i reprezentatsiya v suchasniy ukrayinskiy literaturniy movi [Aspectuality: categorization, classification and representation in the modern Ukrainian literary language]: monohrafiia. Cherkasy: Publisher Yu. Chabanenko, 487 (in Ukr.).
9. Sokolova, S. O. (2003). Prefiksalnyy slovotvir diyestiv u suchasniy ukrayinskiy movi [Prefix word formation of verbs in the modern Ukrainian language]. Kyiv : Naukova dumka, 284 (in Ukr.).
10. Yasai, L. (1997). O printsipakh vydeleniya vidovoy pary v russkom yazyke [On the principles of identifying a species pair in Russian]. In: *Voprosy yazykoznaneya [Questions of linguistics]*, 4, 70–84 (in Russ.).

CLUSTER ASPECTUAL PARTNERSHIP IN THE ASPECTUAL SYSTEM OF THE UKRAINIAN VERBS

*Mykola Kalko, Doctor of Philological Sciences,
Professor of the Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics
of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
(Cherkasy, Ukraine)*

e-mail: mkalko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6042-4436>

**Valentyna Kalko, Doctor of Philological Sciences,
Professor of the Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics
of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
(Cherkasy, Ukraine)**

e-mail: mkalko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9394-1664>

Summary. Introduction. In the article, the concept of Laura Yanda was developed, in particular the inclusion of the material of imperfective aspectual partnership, which made it possible to conclude that any poly-semantic verb (and verbs are mostly poly-semantic) is potentially a species cluster, that is, a integration of at least three aspectually interconnected, but different aspectual status and aspectual behavior of the lexical-semantic variant of the verb. Attention focus on antinomies applying to different ways of expressing the aspectual semantics of verbs (lexical, grammatical and derivational), as well as on rules regulating the use of perfective and imperfective verbs and the inventory of forms that implement the rules.

Purpose. Since in Ukrainian linguistic studies the problem of aspectual clusters has remained outside the attention of researchers, there is a need to start a linguistic study of cluster aspectual partnership and therefore the purpose of the article is to expand the scope of the concept of «aspectual cluster», to prove the potential openness of the verb to cluster partnership, and to establish a typology of aspectual clusters in the aspectual system of modern Ukrainian language.

Methods. Complex aspectual diagnostics as integrating methods that presume motivated application of logical, component, word-building, oppositional and distributive analyses, selection of native correlative discourse samples etc.

Results. The study of cluster aspectual partnership on the material of verbs of the imperfect form with diffuse semantics and their perfective correlatives makes it possible to distinguish five types of aspectual clusters.

Originality. The development of Laura Yanda's concept in particular the inclusion of the material of imperfective aspectual partners enables the conclusion that any poly-semantic verb (and verbs are mostly poly-semantic) is potentially a aspectual cluster, that is, a integration of at least three aspectually interconnected, but different in aspectual status and aspectual the behavior of the lexical-semantic variant of the verb, which can have the following main manifestations: 1) polycategorical cluster as a integration of imperfective-correlative *es* and imperfective-isolative; 2) poly-prefix cluster as a integration of imperfective-correlative and multi-prefix perfective-correlative; 3) bi-imperfective cluster as a integration of prefixless and prefixed imperfective-correlative with a common perfective-correlative (traditional «aspectual threes»); 4) perfective-suppletive cluster as a integration of the imperfective-correlative on the one hand with the prefix perfective-correlative, and on the other with the perfective-suppletive; 5) combined cluster as a integration of two or more of the above clusters.

Conclusion. Further study of aspectual clusters involves the expansion of this concept to «aspectual clusters», which include not only aspectual partners (according to Laura Yanda's concept, natural perfectives), but also action partners (partners by gender, or modes of verb action), which, according to the mentioned concept, belong to complex and singular perfectives). Our study confirms the need to distinguish between lexical and grammatical limits of action in a theory of Slavic aspect. It is also very important to preserve the concept of aspectual pair, which is of central importance to organize verbal paradigms in terms of aspect in all the modern Slavic languages.

Key words: aspect, aspectual class, aspectual partnership, aspectual cluster, perfective, imperfective, correlative, isolative.

Надійшла до редакції 18.02.22

Прийнято до друку 04.05.22